

بزانه كهنگى.... ئافرهتى ژى

مافى دهنگدانى د ديروكيڭدا هه بوويه

ئا: پاريزمر عائشه عه بدولا

وهك ديتنا ديروكى بۆ ئافرهتى كه ژ دهمهكى دريژو ل گهلهك دهولهتان ژ بهركو بهريخودانا وان بۆ رهگهزى مى كو شيانيت وئ دتايبهتن وفه ره بهيته مهزاختن بۆ كارى مائى و خودانكرنا زاروكا... و كارى سياسى ژ شيانيت زهلامى بتنى دگريت، و ههروهسا وهك يا ديار كو نهوكهسى كاروباريت گشتى يين دهولهتى بريقهدهت، پيدفيه خودان شيانيت جهستهيى (عجلى) بيت كو بشيت چهكى راکهت و پشكداريا راسته وخو دناف شهرادا بکهت.. و يادياره كه ل فى دهمى بهريخودانا جفاكى بۆ ئافرهتى گهلهك د قولچه كاتهنگ دا بوويه ژ بهر فى نهگهري مافى ههلبزارتنى وهك ههمى مافين دى ييت گشتى ييت دهولهتى ژ مليت رهگهزى نير دخواست... و دهليفه بۆ ئافرهتى ههتا كو بۆ دهنگدانى نهبوو.

بهلى ل دوماهيا چهرخى (۱۹) بۆ ئيکهمين جار ئافرهت پشكدار بوو ددهنگدانى دا ل (ولايهتا Wyoming) ل ئهمريکا سالا (۱۸۹۰ز) پاشان نهف مافه هاته بهلافكرن بۆ ههمى ئافرهتين ئهمريکا ل سالا ۱۹۲۰. بهلى ل ئهوروپا ئافرهتى مافى ههلبزارتنى ل نهنگلتر سالا ۱۹۲۸ئى بدهست خوڤه ئينا و ل فرهنسا سالا ۱۹۴۴. و ل سويسرا مافى ههلبزارتنى بۆ هاته دان پشتى فرهنسا؛ بهلى ل هندهك پارچين سويسرا بتنى... پاشان بهرفرهه بوو ل سهرانسهرى دهولهتى ل سالا ۱۹۷۳.

بهلى نهگه... بهرى خو بدينه دهولهتين عهرهبي كو وهلاتى (ميسر) ئيکهمين وهلات بوو بۆ دانا مافى ههلبزارتنى بۆ فى رهگهزى ل سالا (۱۹۵۶) ل دويف ياسايا ههلبزارتن ميسرى يا ژماره ۷۳ ل سالا ۱۹۵۶ ل بهندا ئيكي.

و دى شيم بيژم كه وهلاتى (سوريا) ئيکهمين وهلاتى عهرهبي بوويه كو ل سالا (۱۹۴۹) مافى ههلبزارتنى دا بوو ئافرهتى بهلى هندهك ئافرهتان نهف مافه ههبوو نهك ههمى ئافرهتان نهوژى لدويف هندهك مهرچين ياسايى. و ل وهلاتى عيراقى... مافى ههلبزارتنى هاته دان بۆ ئافرهتان ل ديف ياسايا ههلبزارتنى يا ژماره (۷) سالا ۱۹۶۷ ل بهندا (۱) هاته دهستنيشان کرن و ب فى شيوهى (كو ههركهسهكى بى جوداهيا رهگهزى مافى ههلبزارتنى ههيه كو ببيته نهندام...) بهلى نهف مافه نههاته جى بهجى کرن بهلكو دى شين بيژين كو بتنى نشيسين بوو و ج كارپى نه هاته کرن... و چهند بهندين دييت ياسايى هاتنه دانان، لى مخابن هيچ كهسهك ب شيوهيهكى بوزيتيف نهديا پشكداريى نه د دهنگدانى و نه دنوينهرايتيى دا بکهت... ژ بهركو سيستهمى دهولهتى سيستهمهكى دكتاتورى بوو.

و پشتى رزگاركرنا ههريما كوردستانا عيراقى كو ياسايا ژماره (۱) ل سالا ۱۹۹۲ بنافى ياسايا ههلبزارتن نهنجومهنى نشيمانى كوردستانا عيراقى هاته دانان و ل فى ههلبزارتنى (۱۰۵) كهس هاتنه ههلبزارتن ژ ههردوو رهگهزان... و ب هه هاته نياسين كو ئافرهت ژى دقيت بگههيهته جهين سياسى و ببيته خودان برپيار... چونكه ههتا نه گههيهته جهى برپيارى نهشيت داخوازا مافين خو بکهت ب شيوهيهكى راستهوخو و بوزانين هه رهگهزهك ئيش و نازاريت نقشى خو پتر دزانيت.

و ل دستورى عيراقى يى بهروهخت كومافى پشكدارى كرنا ئافرهتى ددهسلاتا سياسى ب ريژهدانايه كو كيتر نهبيت ل ۲۵%... نهفه ژى پينگافا ئيكي يه بۆ پهراچاكرنا شيانيت ئافرهتى وهك رهگهزى نير و هاندهرهكه داکو مافين گهلى خو بدهستفه بينين... بهروفازى فى چهندى، هه وهك كيماسيهكا جفاكى پيدفيه بهيته نياسين... و نهف چهندهزى دهرگهههك بوو ژ دهرگههين ديموكراسيهتى ل ولاتهكى كو چهندهها سالان ل بن پهردين تارى ژيايه... و نهفه دم هات كو ج كهس و ج رهگهز بيت، مافى هه دهمى بيافيت ژيانى دا كار بکهت ج بيافى جفاكى يان نابوورى يان روشنبيرى يان سياسى... هتد.